

ΠΑΣΚΑΛ ΜΠΡΥΚΝΕΡ

ΥΠΟΦΕΡΩ, ΑΡΑ ΥΠΑΡΧΩ

Πορτρέτο του θύματος ως ήρωα

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΠΠΑΣ

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής άδειας του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Λογοτεχνικά δοκίμια
Πασκάλ Μπρυκνέρ, *Υποφέρω, άρα υπάρχω.*

Πορτρέτο του θύματος ως ήρωα
Pascal Bruckner, *Je souffre donc je suis.*

Portrait de la victime en héros

Μετάφραση: Ανδρέας Παππάς

Υπεύθυνος έκδοσης: Σταύρη Ιωαννίδου

Διόρθωση: Αχιλλέας Χρηστίδης

Σελιδοποίηση: Παναγιώτης Βογιατζάκης

Έργο εξωφύλλου: René Magritte, *La saveur des larmes*, 1948

Copyright© Éditions Grasset & Fasquelle, 2024

Copyright© για την ελληνική γλώσσα Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ

(Εκδόσεις Πατάκη), 2024

Πρώτη έκδοση στη γαλλική γλώσσα από τις εκδόσεις Grasset,

Παρίσι, 2024

Πρώτη έκδοση στην ελληνική γλώσσα από τις Εκδόσεις Πατάκη,

Αθήνα, Μάιος 2026

KET Z617 ΚΕΠ 272/26

ISBN 978-618-07-1238-4

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΗΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,
ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 210.52.05.600, 801.100.2665, ΦΑΞ: 210.36.50.069
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078
ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΓΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ - ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ),
570 09 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55
Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

Περιεχόμενα

Προοίμιο. Ανεστραμμένο Πάνθεον	13
Εισαγωγή. Θουκυδίδης και Ιησούς Χριστός	17

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΟΙ ΜΕ ΤΙΣ ΔΟΚΙΜΑΣΙΕΣ

Κεφάλαιο 1. Μια μέρα όλα θα είναι καλά, ιδού η ελπίδα	31
Κεφάλαιο 2. Συγκεχυμένη δυσφορία	63
Κεφάλαιο 3. Οι οδύνες και το δίκαιο.....	83
Κεφάλαιο 4. Η πλειοδοσία των μαρτύρων.....	99

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΘΥΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗΣ

Κεφάλαιο 5. Οι σφετεριστές της κακοποίησης	135
Κεφάλαιο 6. Πούτιν: ο αδίστακτος απάρατσικ	176
Κεφάλαιο 7. Από τις γενοκτονίες στις «γυναικοκτονίες»;	222
Κεφάλαιο 8. Αποαποικιοποίηση και αποαποικιοποιητές;	272

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΠΩΣ ΝΑ ΖΗΣΟΥΜΕ ΜΕ ΤΑ ΤΡΑΥΜΑΤΑ ΜΑΣ;

Κεφάλαιο 9. Η κρυφή γοητεία της βαρβαρότητας; ...	321
Κεφάλαιο 10. Επουλώνονται τα τραύματα;	357
Κεφάλαιο 11. Ήρωες: αντιθέσεις και αμφισημίες	395
Κεφάλαιο 12. Έτσι κάπως ζουν οι άνθρωποι;	413
<i>Συμπέρασμα</i>	447

ΠΡΟΟΙΜΙΟ

Ανεστραμμένο Πάνθεον

Στις 8 Δεκεμβρίου 2015 ανακοινώθηκε από το Μέγαρο των Ηλυσίων ότι ο πρόεδρος Φρανσουά Ολάντ σκόπευε να απονείμει το μετάλλιο της Λεγεώνας της Τιμής, μετά θάνατον, στα 130 θύματα της επίθεσης στο Μπατακλάν στις 13 Νοεμβρίου. Ο μέγας καγκελάριος της Λεγεώνας της Τιμής εξέφρασε τη διαφωνία του, υποστηρίζοντας ότι, ήδη από την ίδρυσή της (στις 19 Μαΐου 1802 από τον Ναπολέοντα Βοναπάρτη), οι διακρίσεις της Λεγεώνας απονέμονταν σε στρατιωτικούς και μη που είχαν προσφέρει εξέχουσες υπηρεσίες στο έθνος. Η μνήμη των 130 θυμάτων της τζιχαντιστικής βαρβαρότητας, που είχαν την ατυχία να βρίσκονται στο λάθος σημείο τη λάθος στιγμή, έπρεπε ασφαλώς να τιμηθεί, αλλά με άλλον τρόπο.

Στην Ισπανία, το 1999, καθιερώθηκε ειδικό παράσημο για τα θύματα των τρομοκρατικών επιθέσεων. Επίσης, οι Ηνωμένες Πολιτείες έχουν ανεγείρει μνημείο για τα θύματα της 11ης Σεπτεμβρίου 2001. Ωστόσο, το μετάλλιο της Λεγεώνας της Τιμής είναι κάτι άλλο· δεν δίνεται σε θύματα, αλλά σε όσους με τις πράξεις τους ή με το έργο τους έχουν τιμήσει τη χώρα. Είναι άλλο ο φόρος τιμής στα θύματα, και άλλο η τιμητική διάκριση σε ανθρώπους που διακρίθηκαν για τον ηρωισμό τους ή για τα επιτεύγματά τους. Τα μετάλλια της Λεγεώνας της Τιμής δεν απονέμονται σε πολίτες που, για κακή τους τύχη, υπήρξαν θύματα αδίστακτων δολοφόνων· απονέμονται σε όσους διακρίνονται για τον ηρωισμό τους ή για την εν γένει προσφορά τους στην πατρίδα.

Τελικά, ο πρόεδρος Ολάντ, λαμβάνοντας υπόψη και τις σχετικές αντιδράσεις, άλλαξε γνώμη: στις 12 Ιουλίου 2016 καθιέρωσε ειδικό μετάλλιο για τα θύματα της τρομοκρατίας, πέμπτο κατά σειρά στην ιεραρχία των μεταλλίων, πριν από το Μετάλλιο της Αντίστασης και τον Πολεμικό Σταυρό. Η απόφασή του αυτή συνάντησε ψυχρή υποδοχή τόσο από τμήμα της κοινής γνώμης όσο και από τη στρατιωτική ηγεσία, με το επιχείρημα πως ήταν προκλητικό να απονέμεται υψηλότερη διάκριση στα θύματα ορισμένων φανατικών απ' ό,τι σε ανθρώπους που πολέμησαν τους εχθρούς

της πατρίδας. Με ποια λογική το έθνος τιμούσε ορισμένα τέκνα του περισσότερο από κάποια άλλα; Ήδη από το 1990, τα θύματα της τρομοκρατίας θεωρούνται πάντα ένα είδος απωλειών πολέμου και τα παιδιά τους προσλαμβάνονται κατά προτεραιότητα, ως ορφανά πολέμου. Αυτά όλα τα συμπτώματα, δείγματα της σχετικής σύγχυσης που επικρατεί στις μέρες μας, θυμίζουν εν πολλοίς αντίστοιχες συζητήσεις την επαύριο του Β' Παγκοσμίου πολέμου, και ειδικότερα την αντιπαράθεση μεταξύ μελών των αντιστασιακών οργανώσεων και εκτοπισμένων στα γερμανικά στρατόπεδα συγκέντρωσης και εξόντωσης. Τότε η συζήτηση έπαιρνε συχνά τη μορφή: άραγε σε κάποιους που υπέστησαν κάθε είδους βασανιστήρια αξίζουν τιμές περισσότερο και απ' ό,τι σε εκείνους που πήραν μέρος στην αντίσταση κατά των κατακτητών; Είναι, τελικά, τα θύματα πιο ήρωες απ' ό,τι οι ανδρείοι πολεμιστές;

Θουκυδίδης και Ιησούς Χριστός

Στην εξιστόρηση του Πελοποννησιακού Πολέμου, ο Θουκυδίδης εμφανίζει τους πανίσχυρους Αθηναίους να λένε στους κατοίκους της Μήλου ότι για δικαιοσύνη μπορεί να γίνεται λόγος όταν τα δύο μέρη είναι λίγο πολύ ισοδύναμα· όταν το ένα από τα δύο είναι πιο ισχυρό από το άλλο, ο πιο αδύναμος θα υποταχθεί εκ των πραγμάτων στη βούληση του πιο ισχυρού. Από αμνημονεύτων χρόνων, ο ισχυρός επιβάλλει τη θέλησή του στον αδύναμο. Αυτόν τον «κανόνα» έρχεται να αμφισβητήσει ή/και να ανατρέψει η ιουδαιοχριστιανική παράδοση. Ο Ιησούς Χριστός προσφέρεται να θυσιαστεί για να σώσει την ανθρωπότητα. «Ταιριάζει σε έναν θεό να οδηγείται στο μαρτύριο σαν κοινός εγκληματίας; Ακόμα χειρότερα μάλιστα, εγκα-

ταλειμμένος, προδομένος από εκείνους που τον ακολουθούσαν, που τον θεωρούσαν Μεσσία, Υιό του Θεού και απεσταλμένο Του στη Γη;» έγραφε τον 2ο μ.Χ. αιώνα ο φιλόσοφος Κέλσος.¹ Το παράδοξο για τους ανθρώπους της εποχής Του είναι ότι ο Ιησούς καλεί όσους Τον ακολουθούν να αγαπάνε τους εχθρούς τους και να στρέψουν το βλέμμα τους προς τους ανήμπορους, τους φτωχούς, τους απόκληρους. Πρόκειται για τεράστια ανατροπή, για αντιστροφή της έως τότε ιεραρχίας, για εξύψωση των ταπεινών και για ταπείνωση των ισχυρών, μια ανατροπή την οποία ο Νίτσε, μέγας υμνητής της ισχύος και της αριστοκρατίας, δεν θα πάψει ποτέ να μέμφεται.

«Κοινή πατρίδα»

Σύμφωνα με την αφήγηση του Θείου Πάθους, ο Ιησούς επιλέγει το μαρτύριό Του, τη θυσία Του, ως προσφορά στην ανθρωπότητα, και ειδικότερα στους «ταπεινούς της Γης». Ο χριστιανισμός προσφέρει στους ανθρώπους την ιδέα και την εικόνα ενός θεανθρώπου, με την υπερβατικότητα ενός θεού και τις αδυναμίες

¹ Βλ. και Jean-François Braunstein, *La Religion woke*, Grasset, 2022, σ. 25.

ενός ανθρώπου. Για τους περισσότερους κατοίκους της Γαλιλαίας της εποχής εκείνης πρόκειται για κάτι εντελώς καινοφανές, για κάτι που τους γοητεύει και τους ωθεί να γίνουν οι πιστοί Του, οι ζηλωτές Του. Το κήρυγμα αυτού του «Υιού του Θεού» δεν απευθύνεται στους πλούσιους και στους ισχυρούς, αλλά στους ψαράδες, στις πόρνες, στους κλέφτες, στους αποσυνάγωγους. Ο Ιησούς είναι κι αυτός «ένας ταπεινός ανάμεσα στους ταπεινούς». Η αυτοπεποίθησή του έχει κάτι υπερκόσμιο, του δίνει τη δύναμη να αντιπαρατεθεί με τους θεσμούς της εποχής, εκκλησιαστικούς και κοσμικούς. Με αυτό το μείγμα γλυκύτητας και επιθετικότητας που κυριαρχεί στα Ευαγγέλια, ο Ιησούς απευθύνεται στους ταπεινούς, τους καλεί σε εξέγερση κατά των ισχυρών. Αυτή η έκκλησή του θα διαποτίσει τον δυτικό κόσμο, ακόμα και τις μεγάλες θεωρίες της νεωτερικότητας. Μήπως η εργατική τάξη δεν είναι για τους μαρξιστές το ισοδύναμο του σώματος του Χριστού, από τη στιγμή που μπορεί να ανατρέψει την υπάρχουσα τάξη πραγμάτων και να εγκαθιδρύσει την τέλεια κοινωνία; Μήπως κάτι αντίστοιχο δεν ισχύει λίγο πολύ και για τις μειονότητες και τη λατρεία τους από τους οπαδούς της «αφύπνισης», τους «γουοκιστές»; Πηγή δύναμης και νομιμοποίησης σε όλες αυτές τις περιπτώσεις δεν είναι άλλη από τις δοκιμασίες τους, πολλώ μάλλον όταν οι

οδύνες τους είναι απόρροια περισσότερων παραγόντων, περισσότερων μορφών καταπίεσης, σύμφωνα και με τη σχετική προσέγγιση της Κίμπερλε Κρένσο.² Ο χριστιανισμός ανατρέπει τις ιεραρχίες, απευθύνεται στους ηττημένους και στους απόκληρους της ζωής. Οι νικητές μπορούν να επιβάλλουν το δίκαιο του ισχυρότερου. Από την άλλη, το θύμα τους, ο ηττημένος της ζωής, αντιστρέφει το επιχείρημα: η αδυναμία μου είναι το όπλο μου. Το θύμα, κατά κάποιον τρόπο, αποκτά υπερβατική διάσταση, σχεδόν αγιοποιείται· οι οδύνες του γίνονται και δικές μου οδύνες, η αδυναμία του ξυπνάει μέσα μου την επιθυμία να σπεύσω σε βοήθειά του.

Αυτή η σχεδόν θεοποίηση του αδύναμου είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα του πολιτισμού μας. Είτε μας αρέσει είτε όχι, είμαστε κληρονόμοι αυτής της ανατρεπτικής προσέγγισης του χριστιανισμού. Σε αυτήν έχουν τις ρίζες τους κατακτήσεις των τελευταίων περίπου είκοσι αιώνων (ενίοτε, μάλιστα, παρά την αντίσταση της επίσημης Εκκλησίας), όπως είναι τα δικαιώματα των γυναικών, των παιδιών, των σκλάβων, των θυμάτων της αποικιοκρατίας και της εκμετάλλευσης. Αυτές οι κατακτήσεις, όμως, είναι εκ

² Η νομικός Kimberlé Grenshaw (γενν. 1959) διατύπωσε αυτήν την άποψη ήδη το 1989.

των πραγμάτων μπολιασμένες με το στοιχείο των «ενοχών του θύτη», σε εθνικό και σε προσωπικό επίπεδο. Πιο έντονο είναι αυτό το φαινόμενο στις αναπτυγμένες χώρες, όπου υπάρχουν στρώματα που ευημερούν και όμως συχνά δεν είναι ικανοποιημένα από την κατάστασή τους. Θα έλεγα ότι σε αυτές τις κοινωνίες το πάνθεον περιλαμβάνει συχνά κάθε είδους αποσυνάγωγους, απόκληρους, ηττημένους. Αυτοί συγκεντρώνουν κατά κανόνα τη συμπάθειά μας. Μάλιστα, συνεχώς ανακαλύπτουμε και νέα θύματα προς τα οποία στρέφουμε τη συμπάθειά μας, ενώ υπάρχουν ακόμα και κάποιοι προνομιούχοι που επιθυμούν διακαώς τον ρόλο του θύματος. Έτσι κάπως, η ελευθερία, η δυνατότητα του καθένα από εμάς να ζει τη ζωή του όπως θέλει, τείνει ολοένα και περισσότερο να περιλαμβάνει και τη δυνατότητά του να αυτοοικτίρεται, να θρηνεί για τη μοίρα του.

Σεβάσου τον πόνο μου

Η λέξη θύμα έχει πολλές σημασίες. Είναι εντελώς διαφορετική η εμπειρία αν είσαι θύμα κλοπής απ' ό,τι αν είσαι θύμα βιασμού, αν είσαι θύμα ατυχήματος απ' ό,τι αν είσαι θύμα βασανιστηρίων. Από την άλλη, οι υπερβολές ως προς τη χρήση της λέξης όχι μόνο

είναι συχνές, αλλά και επιτείνουν τη σύγχυση. Όλοι, άλλωστε, τείνουν προς τη θυματοποίηση, αρέσκονται να υιοθετούν τον ρόλο του θύματος. Συχνά ακούμε τη φράση «Σεβάσου τον πόνο μου», έστω και αν οι περισσότεροι πολίτες στις κοινωνίες στις οποίες ζούμε ούτε υποφέρουν, ούτε «πονάνε», ούτε θύματα θα μπορούσες να τους χαρακτηρίσεις. Παραδοσιακά, η ιδιότητα του θύματος προϋπέθετε είτε την κρίση κάποιου/ων ιστορικού/ών, αν λόγου χάριν επρόκειτο για τα θύματα κάποιας σφαγής ή δίωξης, είτε την απόφαση δικαστηρίου, αν επρόκειτο για θύμα φόνου, κλοπής, ξυλοδαμού, απάτης, και λοιπά. Ενίοτε, επίσης, μεσολαβούσε κάποιος χρόνος μέχρι να αναγνωριστεί και επισήμως σε κάποιον η ιδιότητα του θύματος. Σήμερα, όμως, οπότε όλα πρέπει να γίνονται το ταχύτερο δυνατόν και κυριαρχεί η «αμεσότητα» των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, των γνωστών μας social media, γίνεται ολοένα και πιο συχνό το φαινόμενο εκείνων που θέλουν να στεφθούν μάρτυρες το ταχύτερο δυνατόν. Αυτής της τάσης έκφραση είναι και οι λεγόμενες grievance studies³ στις Ηνωμένες Πολιτείες, όπου πανεπιστήμια έχουν πλέον τμήματα με

³ Τον όρο επινόησαν το 2017-18 οι Peter Boghossian, James Lindsay και Helen Pluckrose, προκειμένου να ασκήσουν κριτική σε ό,τι θεωρούσαν υποβάθμιση από τις ακαδημαϊκές έρευνες και μελέτες εννοιών όπως η φυλή, το φύλο, η σεξουαλικότητα και η παχυσαρκία.

αντικείμενο τις διακρίσεις κατά των γυναικών, των εθνικών μειονοτήτων, των ομοφυλόφιλων, των λεσβιών, των τρανς, των παχύσαρκων, και λοιπά. Παλαιότερα, διάφορες κατηγορίες πολιτών χρειάστηκε να περιμένουν χρόνια πριν δουν τα δικαιώματά τους να αναγνωρίζονται, είτε αυτοί ήταν οι Αρμένιοι, είτε οι Αλγερινοί που υπηρετούσαν στον γαλλικό στρατό, είτε οι ομοφυλόφιλοι. Σήμερα, όμως, όσοι διεκδικούν την ιδιότητα του θύματος είναι ανυπόμονοι. Δεν είναι λίγοι εκείνοι που αυτοχαρακτηρίζονται θύματα και εν συνεχεία απαιτούν από τους άλλους, και από την κοινωνία, να αναγνωρίσουν αυτήν την ιδιότητά τους. Πρόκειται για ένα είδος επικύρωσης μιας ιδιότητας που οι ίδιοι έχουν απονείμει στον εαυτό τους.

Η επιθυμία ηρωοποίησης που χαρακτήριζε τον 19ο και τον 20ό αιώνα τείνει στις μέρες μας να αντικατασταθεί από την επιθυμία θυματοποίησης. Αυτή η εξέλιξη έχει τριπλή αφετηρία. Πρώτον, η διακαής επιθυμία για ευδαιμονία μετατρέπεται σε εμμονή με τη δυστυχία. Δεύτερον, η «επικράτεια της οδύνης» τείνει συνεχώς να επεκτείνεται σε νέα πεδία, και μάλιστα κατά το δοκούν. Τρίτον, το όραμα μιας κοινωνίας χωρίς αντιθέσεις, στο μέτρο που αδυνατεί προφανώς να γίνει πραγματικότητα, γεννά τάσεις απογοήτευσης και ματαιώσης, που επηρεάζουν τον ανθρώπινο ψυχισμό. Με άλλα λόγια, η ιδεολογία της θυματοποίησης

μειώνει τις αντοχές του μέσου πολίτη απέναντι σε οτιδήποτε δυσάρεστο ή αρνητικό. Επίσης, με πρόσχημα την προστασία των πιο ευάλωτων, ευνοούνται συχνά τα ψευδεπίγραφα θύματα – ενίοτε, μάλιστα, εις βάρος των πραγματικών θυμάτων. Τέλος, όλα αυτά γίνονται άλλοθι για κάθε είδους επιτήδειους που προωθούν τα συμφέροντά τους υπό τον μανδύα της ιδιότητας του θύματος.

Εκλεκτοί και καταραμένοι

Κάποτε τα θύματα, άντρες ή γυναίκες, θυσιάζονταν (ρίχνονταν στην πυρά, οδηγούνταν στην κρεμάλα, λινοτσάρονταν, και λοιπά) προκειμένου να καλυφθεί η σχετική απαίτηση της κοινότητας, ή έστω των περισσότερων πολιτών. Ορισμένες φορές, μάλιστα, τη θυσία τους ακολουθούσε αργότερα η αγιοποίησή τους. Σήμερα παρατηρείται το αντίστροφο: πρώτα αγιοποιούνται κάποιιοι και έπειτα θυσιάζονται. Μετά το 1945 και την αποκάλυψη του Ολοκαυτώματος, τον εβραίο τον ανέβασαν σε βάθρο, για να ακολουθήσει όμως αργότερα η αποκαθήλωσή του, ως κατοίκου του Ισραήλ πλέον, σε συνδυασμό με κατηγορίες εις βάρος του για όλα περίπου τα κακά του κόσμου (ρατσισμό, αποικιοκρατία, ιμπεριαλισμό, και λοιπά). Από

εκλεκτός της ανθρωπότητας ο εβραίος έγινε καταραμένος, έγινε ο αντίπαλος που πρέπει να αμαυρωθεί, να αποκαθλωθεί ώστε να ανέβουν άλλοι στο βάθρο του.

Σε παγκόσμια κλίμακα βρίσκεται σε εξέλιξη ένας άτυπος διαγωνισμός δυστυχίας και συμφορών. Η αλληλεγγύη των απόκληρων τείνει να αντικατασταθεί από μια κακοφωνία που προβάλλει την ιδιότητα του μάρτυρα, του θύματος, τροφοδοτώντας παράλληλα αρνητικά συναισθήματα, όπως η επιθυμία για εκδίκηση και η μνησικακία. Οπαδοί της υπεροχής της λευκής ή της μαύρης φυλής, φανατικοί ισλαμιστές, νοσταλγοί της ανδροκρατίας, οργισμένες νεοφεμινίστριες, δογματικοί οικολόγοι, σλαβόφιλοι που διψούν για εκδίκηση, θιασώτες του νεο-οθωμανισμού, όλοι κάνουν λόγο για τη δόξα που χάθηκε ή για κάποια αδικία του παρελθόντος, κατηγορώντας γι' αυτήν τους αντιπάλους τους, πραγματικούς ή φανταστικούς. Ρώσοι, Τούρκοι, Ιρανοί, Κινέζοι μιλούν για το ένδοξο παρελθόν τους, αυτοαναγορεύονται σε αδικημένους της Ιστορίας, διεκδικούν δυναμικά κάποιου είδους ανακατάκτηση. Ανεξάρτητες χώρες δεν διστάζουν να επικαλούνται το παρελθόν τους ως θυμάτων της αποικιοκρατίας, την ίδια στιγμή που εκείνες εκμεταλλεύονται άλλες χώρες ή καταπιέζουν μειονότητες στο εσωτερικό τους. Ο κάποτε διωκόμενος, όταν έρθει

στην εξουσία, μετατρέπεται συχνά σε διώκτη. Όσο περισσότερο αυτοοικτίρεται για το παρελθόν του, τόσο πιο έτοιμος είναι να στραφεί κατά εκείνων που θεωρεί εχθρούς του. Τα δάκρυα οδηγούν στην οργή και στην εχθροπάθεια, η εκδικητικότητα γίνεται εύκολα πολεμοχαρής.

Το μεγαλείο του ανθρωπισμού είναι το μέλημά του για τους ταπεινωμένους και τους απόκληρους. Η θυματοποίηση σαν ένα είδος εκβιασμού βρίσκεται στον αντίποδα αυτής της προσέγγισης. Στο απόγειό της, αυτή η τάση καταλήγει να αγνοεί όσους πράγματι υποφέρουν και να προβάλλει κάποιους που αυτοχαρακτηρίζονται θύματα, έχοντας επιπλέον στη διάθεσή τους τα απαραίτητα δίκτυα και τους απαραίτητους μηχανισμούς προβολής. Θα μπορούσε έτσι να γίνεται λόγος για σφετερισμό της ιδιότητας του θύματος, ακόμα και για ένα είδος συναγωνισμού για το ποιος είναι πιο κακότευχος, πιο θύμα, από τον άλλον. Κάθε γεωγραφικής προέλευσης και κάθε κοινωνικής τάξης επαγγελματίες παρίες κάνουν ολοένα και πιο αισθητή την παρουσία τους στη χώρα μας, και όχι μόνο. Πώς ξεχωρίζει κάποιος τους αυθεντικούς παρίες από τους κίβδηλους;

Όσα ακολουθούν αναπτύσσονται σε τρία μέρη. Στο πρώτο εξετάζω πώς το μήνυμα του Διαφωτισμού και του 1789, το αίτημα για έναν κόσμο απαλλαγμένο

από τον φανατισμό και τη μοιρολατρία, τείνει να αλλοιωθεί από μια κοινωνία μεμψιμοιρίας, αυτομαστίγωσης και, τελικά, παθητικότητας. Στο δεύτερο μέρος με απασχολεί πώς η ιδιότητα του παρία δίνει δυναμικά πρόσβαση ακόμα και στο δικαίωμα να κατηγορούν κάποιιο και να καταπιέζουν άλλους επικαλούμενοι το «τραύμα» τους. Στο τρίτο μέρος, τέλος, με απασχολούν τα αρχέτυπα του θύτη αλλά και του ήρωα. Ο ήρωας και το θύμα τυγχάνουν κατά κανόνα γενικής αποδοχής, καθένας με τον τρόπο του. Ο πρώτος δίνει στην κοινωνία τη συχνά κλονισμένη αυτοπεποίθησή της. Όσο για το θύμα, επαναθεμελιώνει το κοινωνικό συμβόλαιο αξιοποιώντας τις ρωγμές του. Και οι δύο έχουν ανάγκη από ένα κοινό που θα τους προσφέρει την επιβεβαίωση, την επικύρωση της ιδιότητάς τους. Τείνουμε να αποδεχόμαστε την ιδιότητα του θύματος που προβάλλει κάποιος, όπως τείνουμε και να εξυμνούμε τους γενναίους, που η ύπαρξή τους μας καθησυχάζει, επιβεβαιώνει την εικόνα που έχουμε για τον κόσμο μας. Από την άλλη, ανεχόμαστε ολόένα και περισσότερο, άλλοτε τρομαγμένοι και άλλοτε εντυπωσιασμένοι, και κάθε είδους τέρατα που σκοτώνουν σαδιστικά προβάλλοντας την ιδιότητά τους του «μάρτυρα» της μιας ή της άλλης «πίστης».

Γιατί η θυματοποίηση βρίσκει τόσο γόνιμο έδαφος στις σύγχρονες κοινωνίες; Αν και η Δύση διακρινόταν

πάντα για τη ροπή της προς τον ηδονισμό, η οδύνη, και γενικά το να υποφέρει κάποιος, ασκεί σήμερα μια παράξενη γοητεία. Κάποτε οι δοκιμασίες θεωρούνταν απλώς συνυφασμένες με την ανθρώπινη συνθήκη· σήμερα χρησιμοποιούνται συχνά για να εντυπωσιάσουν και να ανοίγουν πόρτες. Εξασφαλίζουν ένα είδος διαβατηρίου στον κόσμο των μέσων μαζικής ενημέρωσης, και κατ' επέκταση στον δημόσιο βίο. Το μήνυμα στις μέρες μας τείνει να γίνει: είμαστε όλοι απόκληροι, είμαστε όλοι θύματα, δικαιούμαστε όλοι να θρηνούμε για την κακή μας μοίρα. Το ιδεώδες για τον καθένα μας τείνει να γίνει η ιδιότητα του μάρτυρα, έστω και αν το μόνο μαρτύριο στο οποίο έχουμε υποβληθεί είναι ότι κάποτε γεννηθήκαμε.